

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРАВОВОЇ АКТИВНОСТІ І ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ

FORMING OF READINESS FOR THE STUDENT' LEGAL ACTIVITY AND LAWFUL BEHAVIOR

Коваленко Н.Ю.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри економічної теорії

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена розгляду одного з компонентів правового виховання студентів – соціально-правової активної поведінки. Автор обґрунтовує, що формування соціально-правової активності студентів є кінцевим результатом процесу правового виховання. Автор акцентує увагу, що серед мотивів правомірної поведінки виділяється почуття громадянськості як особистої причетності до подій, що відбуваються у суспільстві, країні, світі.

Ключові слова: правомірна поведінка, правова активність, соціалізація, правове виховання, соціально-активна (правомірна) поведінка студентів, громадянське виховання.

Статья посвящена рассмотрению одного из компонентов правового воспитания студентов – социально-правовому активному поведению. Автор обосновывает, что формирование социально-правовой активности студентов является конечным результатом процесса правового воспитания. Автор акцентирует внимание, что среди мотивов правомерного поведения выделяется чувство гражданственности как личной причастности к событиям, которые происходят в обществе, стране, мире.

Ключевые слова: правомерное поведение, правовая активность, социализация, правовое воспитание, социально-активное (правомерное) поведение студентов, гражданское воспитание.

Article considers one of the components of students' legal education is socio-legal behaviour. The author proves of fact the development of student' socio-legal activity is the final result of legal educational process. Author emphasizes that among the motives of lawful behaviour we can mark out a feeling of civic involvement in the events that happen in our country, society and the world.

Key words: legal behaviour, legal activity, socialization, legal education, students' socio-active (lawful) behavior, civic education.

Постановка проблеми. Людина як соціальне явище, вступаючи у процесі своєї життєдіяльності у різні міжособисті відношення, постійно вчиняє певні вчинки, проявляє свою активність. І за практичним спрямуванням активності – соціальною, якщо метою є досягнення соціально значущих позитивних результатів, або антисоціальною, що суперечить встановленим у суспільстві вимогам, – суспільство судить про громадянську зрілість особи, про її життєву позицію.

Стан дослідження. Поняття правової активності в юридичній літературі почало застосовуватись з 60-х років ХХ ст. і інтерес вчених-юристів надалі все зростає до проблеми правової активності особи, механізму формування її правомірної поведінки.

Питання теорії правової активності фундаментально розроблялись і знайшли відображення у працях відомих науковців С. С. Алексєєва, В. М. Гор-шенєва, В. П. Казимірчука, Д. А. Керімова, В. М. Кудрявцева, О. А. Лукашевої, М. І. Матузова, Є. В. Назаренко, Ю. М. Оборотова, М. Ф. Орзіха, І. Ф. Покров-ського, П. М. Рабіновича, А. Р. Рагінова, В. М. Чхквадзе, Л. С. Явича та інших.

Розгляд сутності соціально-правової активності викликає певні розбіжності у підходах до даної проблеми. Одні автори досліджують даний вид активності, виводячи її з правової свідомості особи, відношення до правових норм і правових явищ як готовності до практичної діяльності у сфері застосування права. Інші відносять соціально-правову активність до добровільної суспільно значимої діяльності у правовій сфері, або до діяльності, пов'язаної з намаганням спеціального суб'єкта до пізнання правових явищ і практичної участі у функціонуванні правової сфери.

Але незважаючи на значний інтерес науковців до питань правової активності ще недостатньою мірою розкриті усі її аспекти, які вимагають більш детального і поглибленого дослідження та обґрунтування. Тому **метою** даної статті є з'ясування сутності та особливостей формування соціально-активної (правомірної) поведінки студентів в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Специфічна особливість правової активності полягає у тому, що вона охоплює переважно тільки правову сферу, виникає на під-

ставі і під дією права, спрямована на його здійснення, слугує виразом правосвідомості і юридичної ініціативи особистості.

Більшість вчених трактує правову активність тільки як позитивну, правомірну, суспільно корисну і, відповідно, схваленою державою і суспільством діяльність суб'єкта у правовій сфері.

Позитивна правова активність передбачає певний ступінь компетентності суб'єкта в питаннях права, необхідний рівень правової культури, поінформованості. Тільки на цій підставі може сформуватись правильна і достатньо розвинута правосвідомість громадянина. Правоактивна особа розуміє високе призначення права, його цінність, необхідність, місце та роль в житті суспільства. Вона достатньо інформована про свої юридичні можливості, шукає найбільш раціональні шляхи їх використання в інтересах держави, суспільства, а також в особистих інтересах.

На думку Ю. М. Оборотова, правова активність є категорією, яка відображає процес руху правових цінностей [1, с. 24].

Якщо правову активність вважати вищою формою правомірної поведінки, мова може йти не просто про законслухняну, але й про законоактивну (правоактивну) особистість. У цьому і визначається суть правової активності як особливого виду соціальної ініціативи суб'єкта.

Як вірно визначила Н. В. Щербакова, соціально-правова активність – це суспільно корисна (позитивна), свідомо, творча діяльність, спрямована на досягнення цілей права, заснована на повазі до права, визнанні високого престижу діяльності правових установ [2, с. 55].

Відповідно соціально-правовій активності особи притаманні наступні характерні риси: вона є самостійним різновидом правової поведінки, відмінної від усіх інших тим, що перевищує звичайні вимоги до поведінки суб'єкта, є ініціативною; це соціально корисна діяльність, яка відрізняється високим рівнем правової культури особи.

Правова активність передбачає у структурі особи наступні особливості: інформативні, які визначають характер і обсяг правових знань; ціннісно-орієнтаційні, які забезпечують вибір посадовою особою варіанту правової поведінки (ідейно-моральні якості, почуття відповідальності, повага до закону); поведінкові, тобто правові нави-

ки, вміння, навички, установки та інші стереотипи і взірці правомірної поведінки [3, с. 44].

Як вірно зауважив проф. В. О. Котюк, формування соціально-правової активності студентської молоді – одне з головних завдань правового виховання. По суті, це кінцевий результат процесу правового виховання. Без вирішення цього завдання неможливо досягти будь-яких успіхів у формуванні всебічно розвиненої особи майбутніх молодих спеціалістів. З цією метою необхідно формувати правові установки до соціально-активної, правомірної поведінки. Це означає, що у студентської молоді повинна бути вироблена готовність брати участь в управлінні справами держави, суспільства і колективу, у правотворчості; дотримувати і виконувати норми права; готовність до боротьби з правопорушеннями і правопорушниками; до дотримання і виконання конституційних обов'язків громадян, прав і обов'язків студентів. Крім того, у студентської молоді повинно бути сформоване почуття відповідальності за свою поведінку перед суспільством, державою і колективом [4, с. 10].

У філософській, психологічній та соціологічній літературі поняття «соціалізація» в найбільш загальному значенні розглядається як процес соціального становлення індивіда, формування та розвитку його соціальної суті, яка змінюється і розвивається разом із суспільством [5, с. 102].

Сьогодні принципово змінило модель соціалізації особи. Механізм соціалізації більше не зводиться до того, що сім'я та школа виробляє норми, а молодь ці норми привласнює і демонструє відповідну поведінку. Також втрачено вплив і таких традиційних інститутів соціалізації, як позанавчальні заклади, профспілки, армія, трудові колективи. Пізнання і усвідомлення життя вже здійснюється під впливом інших, найбільш значимих для сучасної молоді факторів.

Сучасні студенти активно включаються у процеси соціалізації, претендуючи на роль рівноправного учасника. Демократизація, як провідний принцип державної політики України у сфері освіти, безумовно, створює велику можливість студентам займати ту або іншу позицію, появляти свою політичну і громадянську активність. Інновації вищої школи студенти перш за все пізнають і оцінюють через свій правовий статус, осмислюючи свої нові права і обов'язки.

У наш час в соціально-економічному просторі країни, поряд з державою, почали діяти нові політичні, економічні, соціальні суб'єкти – політичні партії, приватний бізнес, інститути громадянського суспільства і при цьому замість загальнонародної «системи цінностей», яка б визначала основне спрямування розвитку держави та регіонів, стали оформлюватись конкуруючі між собою політико-ціннісні установки, які по-своєму визначають перспективи розвитку.

В. А. Бурмістров справедливо зазначає, що у зв'язку з докорінними змінами соціальної дійсності в Україні проходять складні процеси розмежування молоді [6, с. 86].

Молодь, у тому числі й студентська, як найважливіший соціальний та електоральний ресурс суспільства, притягує сьогодні особливу увагу політиків і лідерів суспільної думки, які вони бажають знати, яку роль готова (чи не готова) грати молодь в розвитку демократії, ринкової економіки, громадянського суспільства і правової держави.

У студентів виникає бажання активніше брати участь у суспільному житті. Соціально-активна (правомірна) поведінка студентів може виявлятися в різних сферах суспільного життя: активна діяльність у громадських об'єднаннях (партіях, масових рухах, спілках та організаціях, добровільних спільнотах, фондах, асоціаціях тощо), які мають на меті сприяння функціонуванню та вдосконаленню діяльності державно-правових структур, здійснення реформ, захист соціально-політичних та інших громадянських прав і свобод людей; активність щодо створення й діяльності альтернативних (чи паралельних) громад-

ських і самодіяльних структур (територіальних громад, комітетів чи рад місцевого самоврядування, експертних громадських рад, тимчасових проблемних комісій, місцевих фондів тощо); активність у сфері правотворчості та правореалізації (участь в обговоренні та прийнятті законопроектів, у виборах та референдумах, у контролі за діяльністю депутатів державних органів влади, в реалізації правових настанов та охороні правопорядку); самодіяльна активність в галузі права (ініціативні пропозиції з політико-правових питань, активна правопубліцистична діяльність у засобах масової інформації, самостійна протидія порушенням закону тощо).

Одночасно слід відмітити і причини політичної пасивності частини студентів, які переважно характеризуються психологічними чинниками: синдром невиправданих надій, коли політика не виправдовує очікувань людини, а тому втрачається інтерес до політики і настає період політичної апатії, як однієї з форм політичного протесту; відсутність об'єднуючої ідеї суспільства; зниження рівня життя; надмірне перевантаження політичною інформацією, яка молоддю вже не сприймається; відсутність єдиної державної молодіжної політики тощо.

Одним з мотивів правомірної поведінки можна справедливо назвати почуття громадянськості. Г. А. Голубева зауважує, що процес виховання високої громадянськості особи може бути представлений як взаємодія моральної і правової свідомості [7, с. 109].

У чинній «Загальнодержавній програмі підтримки молоді на 2004-2008 роки» зазначено, що для України одним з найважливіших завдань є громадянське, національно-патріотичне виховання дітей та молоді, їх залучення до соціально-політичних та економічних перетворень, процесу інтеграції України до світової спільноти [8]. «Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки» також серед основних завдань визначає утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей [9].

Громадянське виховання тісно переплетене з моральним, патріотичним, правовим, трудовим, фізичним, розумовим, сімейним вихованням. Усі ці види виховання входять до системи безперервного національного виховання, спрямованої на розвиток та формування громадянських якостей, починаючи від народження дитини і закінчуючи самостійним життям дорослої людини.

Громадянськість – це передусім особиста причетність до усіх процесів, що відбувається в суспільстві, країні, світі. Це духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни [10, с. 11].

Таким чином, громадянське виховання включає в себе наступні напрями: ставлення до Батьківщини, ставлення до інших людей, до себе. Ці відносини формуються на основі правових і моральних норм, регулюються ними, тому виникає необхідність в розробці правового напрямку виховання. Важливим структурним компонентом виступає розвиток національної самосвідомості студентів на основі своєї національної культури, мовного національного середовища – їх міжнародні і міжнаціональні сторони, які орієнтують на формування культури взаємодії з представниками інших націй і народностей.

Вказані якості громадянськості, а також патріотизм, гуманізм, толерантність, взаєморозуміння, благодійність, суспільна активність та ініціативність, повага до Конституції України та законів нашої держави тощо – є підґрунтям формування свідомого громадянина-українця, що також є одним із завдань вищої школи.

Нині навчально-виховний процес ВНЗ переважно зорієнтований на формування професійних якостей майбутніх фахівців і достатньою мірою ще не сприяє вихованню в них громадянського обов'язку, громадянської позиції, па-

тріотизму в цілому. На жаль, у системі ціннісних орієнтацій студентів патріотизм і національна гідність займає одне з останніх місць. Це означає, що система формування патріотичних якостей особистості студента в сучасних умовах потребує суттєвого оновлення.

У вирішенні питання формування громадянськості можна виділити декілька взаємопов'язаних аспектів: 1) освітній та 2) формування активної соціальної позиції через безпосередню участь студентів в діяльності тих або інших об'єднань, організацій і, перш за все, у самоуправлінні.

Висновки. Підсумовуючи, слід сказати, що соціально-активна правова поведінка – це добровільна свідомо діяльність, яка виявляється в інтересі до права, повазі до нього, визнанні високого престижу діяльності правоохоронних закладів; вона пов'язана з пошуком найбільш ефективних шляхів використання своїх громадянських обов'язків.

Правове навчання і виховання повинні сприяти становленню особистості студента. Вказане означає, що студенти мають не тільки одержувати правову інформацію, не тільки ознайомлюватись зі своїми правами і обов'язками, а й свідомо застосовувати отримані знання відповідно до конкретного виду діяльності.

Соціально-активна (правомірна) поведінка студентів може виявлятися в активній діяльності при вирішенні багатьох важливих державних і суспільних питань: участі у підготовці і проведенні виборів депутатського корпусу, всенародного обговорення законопроектів, вирішення питань місцевого значення, створення громадських організацій, проведення референдумів, тощо.

Одне з головних завдань вищої школи – формувати громадянина, навчити його приймати обґрунтоване рішення і робити вибір, базуючись на нормах моралі і права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / Ю. М. Оборотов. – Одеса, 2003. – 38 с.
2. Щербакова Н. В. Правовая установка и социальная активность личности / Н. В. Щербакова. – М. : Юрид. лит-ра, 1986. – 127 с.
3. Баранов П. П., Русских В. В. Проблемы теории правосознания и правовой культуры : [учебное пособие] / П. П. Баранов, В. В. Русских. – Ростов-на-Дону : РЮИ МВД России, 1999. – 80 с.
4. Методические рекомендации по правовому воспитанию студенческой молодежи / [сост. В. А. Котюк]. – Киев : КПИ, 1984. – 32 с.
5. Казимирчук В. П., Кудрявцев В. Н. Современная социология права : [учеб. для юрид. фак. и ин-тов] / Казимирчук В. П., Кудрявцев В. Н. – М. : Юристъ, 1995. – 297 с.
6. Бурмистров В. А. Место и роль правовой культуры в становлении правового государства / Бурмистров В. А. – Симферополь : Таврида, 1996. – 188 [2] с.
7. Голубева Г. А. Взаимодействие нравственного и правового воспитания в социалистическом обществе (социально-философский анализ) / Голубева Г. А. – М. : Высшая школа, 1989. – 157 с.
8. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки : Закон України від 18.11.2003 р. // ВВРУ. – 2004. – № 11. – Ст. 144.
9. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки : Постанова КМУ від 28.01.2009 р. № 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-p>.
10. Сухомлинська О. В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (проект) / О. В. Сухомлинська, М. Й. Боришевський, К. І. Чорна, І. Г. Тараненко, С. Г. Рябов // Інформаційний збірник Міністерства освіти та науки України. – К. : Педагогічна преса, 2000. – № 22. – С. 7–21.